

Mikä on tutkijoiden oikea strateginen näkemys valtionhallinnossa?

Matti Viren

T I E T E E S S Ä
T A P A H T U U
52

Kiistely valtionhallinnon nimityksistä on arkipäivää. Vuosikymmenten mittaan on totuttu puolueiden ja muiden lobbaajien kädenvään-
töön siinä määrin, ettei asiaan yleensä kiinnitet-
tä suurempaa huomiota. Vain joku Jari Vilenin
nimitysuutinen saa ihmiset havahtumaan. Näin
ei saisi olla. Kyse ei ole vain yksittäisten henki-
löiden karriääristä, vaan siihen liittyy ainakin
tiedemaailmassa työskentelevien kannalta pe-
riaatteellisia ongelmia. Tämä tulee väistämättä
mieleen, kun seuraa Valtion taloudellisen tut-
kimuskeskuksen (VATT) ylijohtajan nimitys-
prosessia. Nimitys tehtiin 12.10.2006.

Hakuilmoituksessa viran kelpoisuusvaatimuk-
siksi määriteltiin: ylempi korkeakoulututkinto,
hyvä perehtyneisyys taloudellisiin tutkimus-
tehtäviin, käytännössä osoitettu johtamistaito,
suomen kielen erinomainen ja ruotsin kielen
tydyttävä suullinen ja kirjallinen taito, johta-
miskokemus sekä hyvä englannin kielen taito.
Lisäänsioiksi virkaa täytettäessä ilmoitettiin kat-
sottavan: julkisen talouden ja talouspolitiikan ins-
tituutioiden tuntemus, erityinen perehtyneisyys
VATT:n tutkimuksellisiin painopistealueisiin, ko-
kemus kansainvälisestä tutkimusyhteistyöstä
sekä hyvät valmiudet tutkimustoiminnan str-
ategiseen johtamiseen.

Virkaa haki 13 henkilöä, joilla yhtä hakijaa
lukuun ottamatta oli tohtorin tutkinto. Ylijoh-

taja Jukka Pekkarisen laatiman esittelymuistion
mukaan kaikki virkaan ilmoittautuneet täyttivät
tutkintovaatimuksen osalta säädettyt kelpoisuus-
vaatimukset ja kaikilla oli kelpoisuusvaatimusten
edellyttämä hyvä perehtyneisyys taloudellisiin
tutkimustehtäviin sekä käytännössä osoitettu
johtamistaito. Myös säädettyjen kielitutkintova-
timusten osalta virkaan ilmoittautuneet täyttivät
kelpoisuusvaatimukset.

Tämän jälkeen esittelymuistiossa tehdään kus-
takin hakijasta lyhyt yhteenveto ja sen jälkeen
siirrytään suoraan haastateltujen hakijoiden
vertailuun. Vertailua evästetään seuraaval-
la johdannolla: "Ylijohtajan tehtävissä koros-
tuu tutkimuskeskuksen yleisjohtamisen ohella
taloudellisiin tutkimustehtäviin liittyvät sub-
stanssikysymykset. Tutkimuskeskuksen keskei-
nen rooli valtiovarainministeriön hallinnonalan
sektoritutkimuslaitoksena edellyttää ylijohtajalta
hyvää perehtyneisyyttä ja näkemystä sektoritutki-
muksen rooliin ja strategiseen kehittämiseen".

*

Esittelymuistion mukaan virkaan ilmoittautuneis-
ta haasteltaviksi kutsuttiin tutkimusansioltaan ja
johtamiskokemukseltaan ansioituneimmiksi kat-
sotut hakijat: Seija Ilmakunnas, Aki Kangasharju,
Jaakko Kiander, Reija Lilja, Heikki Loikkanen ja
Juhana Vartiainen. Tässä vaiheessa siis pudotet-

tiin 7 hakijaa, heidän joukossaan mm. Helsingin yliopiston kansantaloustieteen professori Klaus Kultti.

On pakko kysyä, miten esimerkiksi virkaan loppulta valittu Seija Ilmakunnas on mainituilla kriteereillä ansioituneempi kuin Klaus Kultti? Kultti on kansantaloustieteen professori ja Ilmakunnas yhteiskuntapolitiikan (ts. sosiaalipolitiikan) dosentti. Kultilla on erittäin laadukas tieteellinen tuotanto, mm. 36 ulkomaisissa referee-lehdissä julkaistua artikkelia kun taas Ilmakunnaksella vain kolme. Itse asiassa Ilmakunnaksen ansio- luettelossaan mainitsemista kolmesta artikke- lista vain yksi on varsinaisessa referee-lehdessä, toinen on *Finnish Economic Papers* -lehdessä jul- kaistu parin sivun kommentti ja kolmas *Gene- va Papers on Risk and Insurance* -julkaisussa, jota on ainakin referee-käytännön osalta vähän vai- kea luokitella.

Voi tietenkin olla, että Kultin julkaisut eivät aivan täydellisesti sovi yhteen VATT:n kannalta tärkeän julkisen talouden teeman kanssa, mutta yhtä vähän Ilmakunnaksen "female labour supply" tutkimusharrastus vastaa VATT:n tutkimuk- sellista painopistealuetta. Kultti on kaiken lisäksi ohjannut useita tutkimuksia; asia, jolla kuvitte- lisi olevan merkitystä tutkimuslaitoksen johta- jan valinnassa. Vaikka VATT:n johtaja ei olekaan mikään tutkimusohjaaja, on aika vaikea johtaa tutkimusorganisaatiota, jos tutkimusten, tutki- joiden ja tutkimusprojektien ohjaamisesta ei ole mitään kokemusta.

Ehkäpä ero heidän välillään syntyy johta- miskokemuksesta. Ajallisesti kovin suurta eroa ei ole, mutta ehkä ero selittyy esittelymuistios- sa olevalla kommentilla Kultin johtamistaidos- ta ja kokemuksesta, jonka mukaan molemmat "on hankittu yliopisto- ja tutkimusyhteisön si- sältä".

Kommentti on erikoinen. Onko yliopistoih- misillä mitään mahdollisuutta tulla nimitetyiksi tutkimuslaitosten johtotehtäviin, jos tutkimuk- selliset ja hallinnolliset meriitit voidaan tällä ta- voin sivuuttaa?

*

Esittelymuistion mukaan heitä kaikkia pidet- tiin tutkimuksellisten ansioiden osalta varsin tasaveroisina. Arvio on aika tyrmäävä kahdes- takin syystä. Ensinnäkin tavanomaisten tieteel- listen kriteerien perusteella hakijoiden välillä on huomattavia eroja. On vaikea uskoa, että ku- kaan, joka vähänkin vertailee hakijoiden julkai- suluettelointia, voi päätyä samaan johtopäätökseen

kuin valtiovarainministeriö. Jotain kertonee jo sekin, että haastatelluista Heikki Loikkanen on kahdesti valittu ja nimitetty taloustieteen alan professoriksi, Kiander kerran ja Kangasharju VATT:n tutkimusprofessoriksi. Esimerkiksi Kian- derilla on 26 ulkomaista julkaisua, joista useim- mat liittyvät julkistalouden tematiikkaan. Toinen ihmetyksen aihe on kysymys siitä, millä kompe- tenssilla valtiovarainministeriö arvioi hakijoiden tieteellistä pätevyyttä. Luulisi arvioinnin vaati- neen edes jonkinlaista ulkopuolista tieteellistä ar- viointimenettelyä.

Haastattelulla on tietenkin ratkaisevan tärkeä merkitys, koska hakijat on todettu kaikilta osin yhtä hyväksi. Haastattelusta esittelymuistiossa sanotaan seuraavaa: "Haastattelussa kiinnitet- tiin erityistä huomiota johtamisominaisuuksien arviointiin ja tutkimustoiminnan strategiaan lin- jauksiin. Niiden lisäksi haastattelussa kiinnitettiin huomiota linjauksiin valtionvarainministeriön ja tutkimuskeskuksen yhteistyön kehittämiseksi ja laajemminkin päätöksenteon ja tutkimuskeskuk- sen väliseen suhteeseen". Tässä kohtaa olisi to- ki voinut odottaa, että olisi viitattu viran haun yhteydessä julkituotuihin ylijohtajalta vaadit- taviin ominaisuuksiin, mutta ei. Miksi hakuil- moituksessa luetellaan lisäansioiksi katsottavia ominaisuuksia kuten kokemusta kansainväli- sestä tutkimusyhteistyöstä ja perehtyneisyyttä VATT:n tutkimuksen painopistealueisiin, jos nii- hin ei valinnan perusteluissa edes viitata?

Sen sijaan esittelymuistio etenee lakonisesti seuraavaan johtopäätökseen: "Haastatelluista lä- hempään tarkasteluun valittiin Ilmakunnas, Kian- der, Loikkanen ja Vartiainen, joilla on hakijoista parhaiten jäsentynyt näkemys VATT:n kaltai- sen, valtiohallintoa palvelevan tutkimusyksikön strategiasta. Edellä mainittuja keskenään ver- rattaessa heillä kaikilla oli hyvä perehtyneisyys taloudellisiin tutkimustehtäviin ja VATT:n tutki- muksellisiin painopistealueisiin sekä valmiudet tutkimustoiminnan strategiseen johtamiseen". Välittömästi tämän jälkeen päädytään seuraavaan lopputulokseen: "Seija Ilmakunnaksen strategi- set näkemykset sektoritutkimuslaitoksen roolis- ta valtiovarainministeriön hallinnonalalla, tähän liittyvät yhteistyökysymykset ja niiden kehittä- minen ja johtamisominaisuudet asettavat hänet etusijalle, kun on arvioitava Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen ylijohtajan tehtävään parhai- ten soveltuvaa osaamista."

Edellä olevasta käy ilmi, että oikeat strate- giset näkemykset ovat olennaisin perustelu ni- mitysesitykselle. Mitä nämä oikeat strategiset näkemykset ovat? Kysyä myös sopii, ovatko val-

tionvarainministeriön hallinnonalan strategiset näkemykset samat kuin koko valtiohallinnossa vai jotenkin erilaiset.

Työpaikkahaastatteluilla on suuri merkitys. Haastattelut tehneen ylijohtaja Pekkarisen mielipiteen lisäksi meillä ei ole mitään muuta mustaa valkoisella. Pekkarinen saattoi siis haastattelussa yksin selvittää, että hakija Ilmakunnaksen strategiset näkemykset (ja ehkä myös johtajaominaisuudet?) ovat muihin hakijoihin verrattuina ylivertaiset ja siihen meidän on tyytyminen. Jos strategisilla näkemyksillä todellakin oli näin suuri merkitys, olisi kai ollut kohtuullista, että hakijoita olisi pyydetty toimittamaan strategiset näkemyksensä kirjallisessa muodossa valtioneuvostolle. Tällöin olisi selvinnyt, onko niitä edes olemassa.

Onko tässä mitään järkeä? Kaikki valtiovarainministeriön hallinnonalalla olevat virat voidaan täyttää tällä reseptillä miten vain. Ensinnäkin todetaan kaikki hakijat ympäröivästä yhtä päteviksi ja sitten vedotaan johonkin mysteeriseen "strategiseen näkemykseen", jonka perusteella valinta lopulta tehdään. "Strateginen näkemys" sillä tavalla, kuin se tulee esiin esittelymuistiossa, voi olla todellakin mitä vain. Vähäisellä mielikuvituksella se on sama asia kuin oikea jäsenkirjan väri tai yhtenevät mielipiteet haastattelijan (ja nimittävän viranomaisen) kanssa.

*

Vaikka VATT kuuluukin valtiovarainministeriön hallinnonalaan ja menotalouteen, ei riitä, että vain valtiovarainministeriön korkeimmat virkamiehet ovat tyytyväisiä VATT:n johtajan strategiaan linjauksiin. VATT:n tutkimustoiminnan pitää palvella valtionvarainministeriön ohella koko valtiohallintoa, eduskuntaa, ja viime kädessä

kaikkia kansalaisia. Se on mahdollista vain, jos tutkimuslaitoksissa on pätevin mahdollinen henkilöstö ja tutkimukset tehdään niillä tieteellisillä kriteereillä, jotka ovat hyväksyttävissä tiedeyhteisön piirissä. Tutkimuslaitosten pitää tietenkin ottaa huomioon ne painopisteet ja soveltavan tutkimuksen tarpeet, joita kunkin hallinnonalan politiikkavalmistelu edellyttää. Mutta laitosten on huolehdittava alansa tutkimustarpeesta siinäkin tapauksessa, ettei ministeriö välittömästi velvoitaisi sitä niin tekemään.

Ikävä kyllä, valtionhallinnossa ei suinkaan vallitse mikään ylenpalttinen innostus tutkimus- ja selvitystoimintaan. Kerta toisensa jälkeen törmätään siihen, että suuren luokan politiikkapäätökset (ajatellaan vaikka viime vuosina tehtyjä veroratkaisuja tai meneillään olevaa kuntauudistusta) tehdään ilman mitään pohjustavaa analyysiä. Useinhan tällainen valmistelu sotkisi puolueiden, kolmikannan ja muiden lobbausjärjestöjen kanssa tehtyjä sopimuksia. Toisaalta virkamieskunnasta – niin kuin toki kaikkialta muualtakin – löytyy niitä, joiden mielestä he tietävät kaiken. Tällaisessa asetelmassa valtion tutkimuslaitosten asema ei ole kehuttava, kun ei aina tiedä, onko jonkin ongelman tutkiminen "oikein" ja onko päädytty "oikeisiin" tutkimustuloksiin. Perimmiltään kyse on hallintokulttuurista ja päätöksenteon avoimuudesta. Niiden suhteen tuskin mennään parempaan suuntaan, jos nimityspäätöksillä viestitetään sitä (tai jos nimityspäätöksiä voi aiheellisesti tulkita niin), että yhdenmukaiset ajatukset ministeriön johdon kanssa ajavat kaikkien kompetenssiominaisuuksien ohi.

Kirjoittaja on taloustieteen professori Turun yliopistossa.